

A KÖNYVGYŰJTŐ ÉS KÖNYVTÁRALAPÍTÓ KULTSÁR ISTVÁN (1760–1828)

A szöveget ellenőrizte: Hidvégi Violetta történész, levéltáros

Helmeczy Mihály: Tudománybeli jelentések¹

Hazánk jobb lelkeinek azon édes óhaját, melynél fogva ezek a pallérozott külföld számos példájához képest minden törvényhatóságunknál közhasználatú nyilvános könyvtárt, és így tudományos műveltetésünk legszükségesebb segédeszközeinek szaporodását kívánják, első, ki szülőföldjére – Komáromra – nézve teljesíteni szerencsés volt; tekintetes tudós Kultsár István úr. A magyar nemzeti újságnak Pesten első alapítója, 1806 óta csüggedhetetlen szorgalmú írója, s nemzetiségünket tárgyazó minden szépnek s jónak hathatós ápolója, terjesztője, életének 68., s újság-szerkesztési pályája 22. esztendejét azon példás hazafi tettel dicsőítvén; hogy kedves tisztelt földijeinek csinosodására, a már néhány év előtt az ottani rajziskolának adott jeles mennyiségű rajzkészületekben, s példányokon kívül, most fényderítésül 3–4 ezer kötetnyi görög, deák, francia, német s magyar könyvgyűjteményt ajándékozott. (...)

Ajánlása Komárom vármegyéhez:

Álmélkodva tapasztalván más nemzetek tudománybeli kultúráját, észrevettem; hogy ezen előmenetelt mindenütt a számos bibliotékák, és a jurisdictióknál is található, s közhasználásra megnyitott könyvtárak segítették. – Hazafiúi indulatból szülőföldemnek óhajtanám megnyitni a dicsőségnek azon útját, hogy első lenne Magyarországon egy nyilvánvaló, s közhasználásra megnyitott könyvtár felállításában. Ilyen intézet különösen a nemes vármegye ifjabb tisztviselőinek, a tudományokat szerető városi polgároknak, kiváltképpen pedig a katolikus és református gimnáziumok professzorainak és tanulóinak kedvező alkalmatosságot nyújthatna tudományaik bővítésére. Ennélfogva bátorkodom remélni, hogy a vármegyének nagyérdemű tagjai nem fogják idegenséggel fogadni azon szíves, ámbár csekély ajánlásomat, hogy én 3–4000 darab tudományos és hasznos könyvet ajándékozni kész vagyok Komáromban közhasználásra megnyitandó bibliotéka felállítására. A könyveket már összeíratni kezdettem, és hogy a vármegye szíves ajánlásomnak valóságáról magát meggyőzhesse, ezer darabonként bemutatni kész vagyok. – Most ugyan ezek tudományos rend szerint elrendezve nincsenek, minthogy ez különös és nagyobb fáradságot kíván. De előre bizonyossá tehetem a Tekintetes Nemes Vármegyét: hogy ezen ajándékban küldendő könyvek között kisebb-nagyobb teológiai, jogi, orvosi, történelmi, filozófiai, matematikai, esztétikai és filológiai munkák találhatók, és ezek között régibb és újabb szerzők jeles munkái. Ha tehát ezen ajándékomat a tekintetes nemes vármegyének elfogadni tetszik, azon feltételről méltóztassék engem bizonyossá tenni: 1) hogy ezen ajándékomat mennél hamarabb közhasználatra fel fogja állítani; 2) ezen könyvgyűjteményt az elpusztulástól meg fogja menteni. – Evégből óhajtanám; hogy a tekintetes nemes vármegye a gondviselést egy tisztjére, a vicearchiváriusra méltóztatnék bízni, aki esztendőnként (...) a bibliotéka tökéletes állapotáról számot adni

---

¹ Tudományos Gyűjtemény, 1827. 119–124. old.

tartozzék; minthogy az volna hazafiúi óhajomásom, hogy ezen könyvek a tekintetes nemes vármegye és szabad királyi város tagjainak, a városban levő minden vallású egyházi férfiaknak, professzoroknak, és a két gimnáziumban tanuló ifjaknak kiváltképpen szolgáljanak. Nem kételkedem, hogy ezen csekély adományom a vármegyének és városnak több nagylelkű férfait arra fogja serkenteni, hogy amit én kis csekélységgel a nagy célra kezdettem, azt mások gazdag adakozásokkal bővítsék, és ezáltal a nemzeti kultúrát, s maradékaiknak nagyobb tökéletesedését hathatósabban segítsék. A vármegyének kedvezése és egy ilyen szent célra alkalmas épület felállítása ezt annyival hihetőbbé teszi előttem, mennyivel bizonyosabb, hogy mind az iskolában lévő, mind az iskolából kilépett ifjúságnak nagyobb jótéteményt nem nyújthatunk, mintha tudományos tökéletesedésre ott, hol semmi egyéb segedelmek nincsenek, ilyen kedvező alkalmatosságot nyitunk. Serkentő példánk lehet Franciaország, hol a kultúra oly nagyra emelkedett, s hol majd minden városnak 30–80.000 kötetből álló közhasználásra szolgáló bibliotékája van. Ilyen számos bibliotékával dicsekedik Anglia és Németország is, hol az ifjúság a közönséges könyvtárakból minden tudományokban segedelmeket meríthet. Hogy ilyen buzdító példák annyival fogatosabbak lehessenek, én is adományomat úgy intéztem, hogy abban görög, deák, francia, német és magyar könyvek találtsanak; sőt, hogy ezen nyelvek megtanulására is utat nyissak, mindenikből grammatikákat és lexikonokat is kívánok ajándékozni, és ezáltal a nyelvek megtanulását könnyebbíteni.

Méltóztassék a tekintetes nagyságos vármegye nem csak ajánlásomat, hanem annak felsőbb célját is tekintetbe venni, és maga bölcs meghatározását tudtomra adni, aki vagyok mély tisztelettel a tekintetes nemes vármegyének alázatos szolgája Kulcsár István, a pesti magyar Nemzeti Újság szerzője.

Pesten, 1827. október 4-én.

Válasz az elfogadásról:

Tekintetes Úr, különösen tisztelt Uram! Folyó esztendő október 9-én tartott közgyűlés alkalmatosságával [alkalmával] fenn tisztelt uraságnak azon hazafiúi ajánlása, mellyel ezen tekintetes Komárom vármegye közönségét méltóztatott megdíszesíteni, minemű örvendezéssel és készséggel fogadtatott a tekintetes rendek által (...). Legyen az tekintetes uraságnak tökéletes megnyugtatóra; hogy a tekintetes rendeknél jövő időkben is fenn fog maradni azon dicső emlékezte a Hazai Tudósítások nagyérdemű írójának, aki ezen dicső tette által is édes hazájára fényt deríteni siet. (...) Egyébiránt, hogy hasonló igyekezetre más jó lelkű hazafiak is ezen első példa által magyar hazánkban buzdíttassanak, az lenne kérésem, hogy azt újságleveleiben is közhírré bocsátani méltóztassék. (...)

*

Alapi Gyula: A Kulcsár-könyvtár múltja és jelene²

A könyvtárat 1911. évben a modern bibliográfia szerint feldolgoztuk, cédula és szakkatalógus készült róla, az olvasóterem pedig 1914. év első napján nyílt meg abban a palotában, melynek építésére Kulcsár István könyvtára adott első ösztönzést. A könyvtár modern miliőben van elhelyezve, mint magva egy nagy könyvgyűjteménynek, mely sok-sok ezer könyvet számlál. És Kulcsár tisztos neve mellé Komárom két nagy fiáé sorakozik: a politikus Ghyczy Kálmáné és a tudós Szinnyi Józsefé, kiknek könyvtárai egyesültek Kulcsár Istvánéval. (...)

---

² Alapi Gyula: Kulcsár István (1760-1828) és könyvtára. Komárom, 1928. 211 old.

A magyar nemzeti irodalom újjászületésének hajnala derengett akkor, amikor a betegeskedő Kultsár könyvtára jövőjét biztosítandó, nagylelkű ajánlatát Komárom vármegye rendjeinek megtette. A nagy alapítások ideje volt ez: Széchenyi Ferenc és István grófok, Marczibányi, (...) Jankovich nagyszerű adományai az ezt megelőző időkben alapozták meg a magyar kultúra monumentális alkotásait. Kultsárra tagadhatatlan volt ezek hatása, de emellett még két szempont működött közre elhatározásánál: európai műveltsége és a bibliofil nemes önzése, aki fájdalommal gondol egy élet munkájával és jelentős áldozataival megszerzett könyvtárának halála után kérlelhetetlenül bekövetkező elkótyavetyélésére, szétzúllására. Halála után is együtt akarja tudni gyűjteményét. (...)

A vármegye szokatlan melegséggel karolja fel a könyvtár ügyét és Kultsár minden kívánságát hajlandó teljesíteni. Ezek közül a legfontosabb az, amely nyilvános olvasószoba felállítását célozta: tervet is készíttetnek a rendek, sőt pénzt is akarnak teremteni – közadakozásból. (...)

Az építkezés sohasem kezdődött el a vármegyeházán, mert 1830-ban 5300 forintot, amibe az olvasószoba és a könyvtáráépület került volna, nem lehetett könyvtáráépítésre előteremteni. Itt végződik a vármegyének egy könyvtáráépület létesítésére irányuló első sikertelen kísérlete.

Kultsár könyvtárát 1828-ban bekövetkezett halála után özvegye küldi el a vármegyének, melynek ideiglenes szállást az első alispán ad hivatalos helyiségeiben.

1829-ben az archiváriusnak adják ki a könyvtárt, melynek a vármegye szekrényeket csináltat. Ezekben a szekrényekben és a vármegyeházán maradt a könyvtár nyolcvanöt esztendeig. A vármegye archívumához fűződik aztán a könyvtár jó és balsorsa. Kultsár másik kívánsága is teljesül ezzel, ki alapítólevelében a vicearchiváriusra óhajtotta bízni a könyvtár kezelését. A vármegye akkori érdemes és buzgó levéltárnoka, Nagyváthy Vendel táblabíró össze is állította a könyvtár lajstromát még 1830-ban. (...)

A következő 1831. évben a rendek a könyvtár rendtartásáról hoznak határozatot és Komáromy János fiatal fiskálist választják meg a könyvtár őrévé. (...)

A könyvtár használata tehát az 1831. évvel kezdődik. Ezzel a rendelkezéssel a vármegye az alapítónak ismét egy kívánságát teljesítette; az elpusztulástól a könyvtárat megmentse. Sajnos az alapítónak ez a kívánsága csak részben teljesült. Az üdvös rendszabályt nem tartották be, mert 1836-ban már elveszett könyvekről tesz jelentést a könyvtár őre, melyek sohasem kerültek meg. (...)

1832-ben Kultsár István özvegye újabb 1000 darab könyvet ajánl fel a könyvtár kiegészítésére, melyet a következő 1833. évben el is küld.

A negyvenes években alig találunk feljegyzést a könyvtárról. A szabadságharc után is hosszabb szünet áll be a könyvtár életében. A vármegyénél alkalmazott császári hivatalnokokat elkerülte a közönség és így a könyvtártól is elfordult. A könyvtár rendes helyiség hiányában, többnyire áldozatul esik a hivatali érdekeknek, helyet adni kénytelen, ha a megyei hatóságnak helyiségre van szüksége. Végül a folyosóra kerül. (...) Közbeesik a Kultsár-könyvtárnak egy jobb időszaka, mikor Nyulassy Antal bencés gimnáziumi tanár volt az őre, ki a könyvtár leltárát elkészítette, és az arra vezetett záradék szerint 1857–1861 közötti években kezelte a könyvtárat. Nyulassy rendben adta át a könyvtárat. (...) Rendezésről persze szó sem volt. Ezekről az évekről a könyvtár használatának semmi nyoma sincsen. Valószínűleg térítvény nélkül adták ki a könyveket és így következhetett be az a körülmény, ami a könyvtáron máig látszik – hogy belőle sok könyv elveszett. Nyulassy után következő interregnumban a könyvtárra szomorú korszak következik. (...)

A könyvtárat (...) 1864. évben a felső emeleti szobából a nagyterembe hordták le. A rendezés alatt a könyvek garmadában felhalmozva heverték és minden rend nélkül rakták be a szekrényekbe, melyek bezárva nem voltak. (...)

Az 1867-ben bekövetkezett alkotmányos élettől a könyvtárra is új éra virradt. Thaly Géza megyei másodaljegyző lesz a könyvtár őre. Leltár mellett vette át a Kultsár-féle könyvtárat dr. Persztől és 3747 kötet helyett 3647 darabot talált; az újabb szerzeményekből pedig 491 darab helyett csak 288-at. (...)

A vármegye a könyvtár örét megválasztja, ugyanebben az évben felhívja a pénztárt, jelentse be a könyvtáralap állását. Még 1867-ben értesül könyvtár örétől, hogy sok könyv marad künn az olvasóközönségnél, ezért fölhívás útján haladéktalanul közzéteszi, hogy az 1848 előtt kiadott könyveket is szedjék be. 1869-ben az új ör már azt jelenti a közgyűlésnek, hogy csak 29 db könyv hiányzik a könyvtárból. (...)

Thaly Géza öt évig se viselte könyvtárőri tisztét, mert 1872-ben (...) a bírói pályára lépett át. Lelkiismeretes és pedáns működése a könyvtárnak előnyére vált, mert sok künn levő könyv kerül vissza, sokat pótoltak, s a könyvtár nem károsodott.

Miskey Géza vármegyei levéltárnok követte őt könyvtárőri tisztében, melyet 1872–1903-ig viselt. A rendes helyiség hiánya megbénította az ő működését is. Kultsár István könyvtára a hetvenes években a folyosóra szorult. A vármegye a könyvtárat székházának délnyugati utcai sarokszobájában akarta elhelyezni, és hogy a levéltárban erre a célra helyet nyerjen, levéltárának selejtezését határozta el.

Ez a művelet pár év múlva következett be. Mikor 1878–1883 közötti években a selejtezés elkészült, kiderült, hogy a levéltárban nem lesz hely a könyvtár számára. Közben a könyvtári bizottság, mely 1874-ben Baranyay Gáspár földbirtokos elnöke alatt (...) alakult meg, sürgeti a selejtezési munkálatokat és az ügyészt, akit a levéltárnokkal együtt a könyvtár átvizsgálásával és számbavételével is megbízott. Ez azonban a Kultsár könyvtárra nézve soha nem következett be, pedig ezt a határozatot 1884-ben a könyvtár elhelyezése előtt is megújítja. A főügyész azzal mentegette magát, hogy addig, amíg a könyvek a folyosón vannak a szekrényekben, addig e megbízásnak eleget nem tehet. A könyvtárbizottság is ugyanezen a véleményen van, amely a következő 1881. évben azt jelenti a közgyűlésnek, hogy míg a helyiségkérdés megoldva nem lesz, addig a könyvtár rendezéséről szó sem lehet, sem az a használatnak át nem adható. Mivel a selejtezés folytán sem lett a levéltárban hely a könyvtár számára, új megoldásról kellett gondoskodni.

A vármegye 1882-ben az istálló épület átalakításával óhajtotta a kérdést megoldani. Elkészíttette a terveket és költségvetést. Ez a három oldalával szabadon, a megyeház udvarában álló, az utcára néző, erős boltozatú épület teljes tűzbiztonságánál fogva alkalmasnak látszott erre a célra, itt elhelyezést nyerhetett a levéltár mellett a könyvtár is. (...)

A megye az átalakítást elvégeztette úgy, hogy a levéltár 1885-ben új helyiségébe költözhetett, a könyvtár helyét pedig a levéltár utolsó, az utca felé néző szobájában jelöli ki a közgyűlés.

A könyvtár története itt véget is ér. Miután itt elhelyezést nyert 1885-ben, közel hat évtizedig tartó hányódás után, három évtizednek kellett elmúlni, hogy Kultsár Istvánnak ajánlásában kifejezésre juttatott kívánságai teljesüljenek. Mert a levéltárban történt elhelyezés se emelte a könyvtár használhatóságát és a hozzáférhetést, itt is tulajdonképpen eltemetkezett a könyvtár.

Ami a könyvtár beléletét illeti, láttuk, hogy Thaly Géza könyvtárőri működése alatt inkább a könyvtár anyagának összegyűjtése és megmentése volt a főcél. Miskey Géza könyvtárnoksága alatt lehet beszélni a könyvtár használatáról is. A Kultsár-könyvtárral a hatvanas években együttesen kezelték az újabb szerzeményeket. Az újabb időben azonban és ennek kezdetét Gyczy Kálmán nagyszabású alapítványától számíthatjuk, – mely 1888-ban került a vármegye könyvtárába – a Kultsár-könyvtárt különválasztva kezelték. (...)

Be kell számolnunk a könyvtár használatáról és a gyűjteményben végzett munkáról. Ha az eredmény meglepően vagy elszomorítóan csekély is, ne keressünk bünbakokat, a körülmények mostohasága volt ennek nagyobb akadálya az emberi gyengeségnél s

kényelemnél. Egy könyvtár, mely életét szekrényekbe zárva, vándorlásokban tölti, nem fejthet ki kulturális munkát, művelő és nevelő hatása is csekély marad. Így történt a Kultsár-könyvtárral is.

Mikor még újság volt, a harmincas években sűrűen használják. A könyvtár őre arravaló ember és tisztét hozzáértéssel töltötte be. (...) Céltudatos fejlesztésével a könyvtár használatának mindenestre fokozódnia kellett volna. Igen, de ehhez hiányoztak az anyagi eszközök. A könyvtáralapítvány kamatai évek során nem folynak be az előkelő adósoktól, akiket senki sem sürgetett. Pedig a gyarapításra meg volt a jó szándék. (...)

A könyvtár első katalógusát Nagyváthy Vendel vármegyei levéltárnok készíti el. A könyvek először betűsoros katalógusba vannak foglalva. A beosztása következő: író neve, a könyv foglalatja vagy neve (tárgya), darabszáma és formája. (...) Az utolsó rovatban utalás történik a könyvtári jelzésre. A könyvek ugyanis szakok szerint voltak rendezve és felállítva, ehhez tartoznak a szakkatalógusok. A, B, C, D, E, F szakasz. A szakkatalógusok a könyveket nyelv szerint tagozzák szét. Az A tartalmazza a hungaricát; a B–F a görög, deák, francia és német könyvek jegyzékét nyújtja; és pedig a B füzetben a filozófia, törvény, heraldika és numizmatika; a C füzetben a hittudomány, matézis, fizika; a D füzetben a história, statisztika, politika, gazdaság és technológia; az E füzetben história, geográfia, tipográfia, utazások és elegyes tárgyú munkák; az F füzetben a görög, deák, francia és német irodalom jegyzékét találjuk az elősorolt négy nyelven, amint ezt a füzetek címei mutatják. Tehát az első könyvtári jegyzék, azonban minden rendszer nélkül, eléggé széttagolja a könyvtár anyagát.

A füzetek egyúttal helyi katalógusul is szolgálnak, mert a szekrény- és a polc sorszáma szerint sorolják fel a műveket. A könyveknek tehát kettős jelzése van: a betű a szak jelölésére, római szám a szekrény polca megjelölésére és folyó szám a sorban elfoglalt hely megjelölésére. (...)

Hogy ez a katalógus 1831 előtt készült, azt az első könyvkölcsönzési napló bizonyítja, melynek első dátuma 1831. július 26. Ebben a kiadott könyveknek az A–F jelzések szerint való számát találjuk.

Egy következő katalógus a Kultsár Istvánné által ajándékozott könyveket öleli át. Ebben magyar, latin és német nyelv szerint vannak a munkák felsorolva (326 + 149 + 535 = 1010 db). (...)

A második munkát három évtizeddel utóbb készült, Nyulassy Antal bencés gimnáziumi tanárnak, a könyvtár őrének lelkiismeretes munkája: a könyvtárnak tulajdonképpeni leltára. Fontos e munkát azért, mert a könyvtár átvételének alapjául szolgált 1862 óta.

Nyulassy Kultsár (és özvegye) könyvtárát 3747 db-ban számlálja fel. Itt meg kell említenünk, hogy a folyóiratok minden fülete külön számot kapott. A könyvek minden rendezés nélkül a szekrényekben elfoglalt helyük szerint való felsorolásából áll a könyvjegyzék, mely a szekrényeket betűkkel jelöli (A–K) és ezekben polcok szerint sorolja fel a könyveket. Beosztása: folyószám, szerző neve, könyv címe és külalakja, nyomtatási hely, év, kötetszám, ajándékozta. (...).

Nyulassy munkája óta a Kultsár könyvtár ötven esztendeig pihent, se rendezésével, se feldolgozásával nem foglalkozott senki. Ez a mi feladatunk maradt, amelyet igyekeztünk Komárom megyének a nagy alapítóval szemben fennálló régi tartozása beváltásául becsületesen elvégezni és elmondhatjuk, hogy ezzel Kultsár István könyvtárajánlásában kifejezésre juttatott minden kívánsága teljességbe ment.

A könyvtár cédulakatalógusa 2277 művet ölel fel, mely 3591 darabból áll. Természetesen a legpontosabb utaló-cédulákkal van kiegészítve a katalógus. Ezenkívül szakkatalógust szerkesztettünk, mely a vármegyei könyvtár hetes beosztásához alkalmazkodva: hittudomány, jog- és államtudomány, természettudomány, filozófia (filológia,

esztétika, kritika, pedagógia), történettudomány, szépliteratúra és vegyesek csoportjaiba osztja be az anyagot. (...)

A rendezést 1911-ben kezdte e sorok írója és a katalógus sajtó alá rendezését 1914 nyarán fejezte be, hogy maradandó emléke legyen a komáromi kultúrház első évének. A komáromi nyilvános közkönyvtár alapítója, s így Komárom kulturális életének is megalapozója tettének méltatását kapcsoltuk ahhoz a másik nagy eseményhez, amikor a közművelődésnek Komáromban díszes hajlékot emeltünk.

A múlt század első negyede, a reformkor határolja a könyvtár terjedelmét, mely Kultsár 1828-ban következett haláláig megjelent művekből áll. Ezek jó része természetesen a XVI–XVII. századra esik, még korának élő irodalma, ha nem is teljes számmal, de szépen van képviselve. Ágis tragédiájától a Zalán futásáig sok magyar munkát találunk benne, melyek a korra nézve jellemzők és annak pregnáns kifejezői. Szegényes, a klasszikai hagyományokon nevelkedett líráinktól a jobbra külföldi művek fordításából táplálkozó elbeszélő prózai műfajokon át kezdetleges drámairodalmunkig együtt találjuk a magyar szépliteratúrát Kultsár könyvtárában. A tudományos irodalom sokkal teljesebb, főleg a történeti műveknél, melyek iránt előszeretettel volt a könyvtár alapítója.

A XVIII. század túlnyomóan teológiai és filozófiai tudományos termelése teszi a könyvtár zömét. Kultsár, ne feledjük el, 1760-ban született, a papi pályára készült és a tanárira lépett. Könyvgyűjtésének iránya tehát ebben az irányban haladt előre. Később, mikor a tanári pályát elhagyja és Gebhardi fordításával foglalkozik történelmi stúdiumokba merül el, ami könyvtárán is erős nyomokat hagy.

A könyvgyűjtő nemes szenvedélyét tükrözi vissza a könyvtárnak néhány szép, XVI–XVII. századbeli darabja, értékes metszetekkel. Köztük néhány Elzevirrel és a németalföldi könyvnyomtató műhelyek keresett és becses termékeivel.

A régi magyar könyvtár 10 munkával van képviselve gyűjteményünkben.

Művelődéstörténeti szempontból azok a kisebb dolgozatok érdemelnek figyelmet, amelyek a XIX. század első éveinek találmányaira, kultúrtörekvéseire vetnek világot. Így a színészet, az Akadémia alapításának előzményei, az egykorú folyóiratok és hírlapok érdekes adalékokat szolgáltatnak a kutatónak. De kifejezői a kornak azok a munkák is, amelyek a technika lassan fejlődő vívmányainak érdekes okmányai: a selyemtenyésztés, a kőszénrel való fűtés, takaréktűzhelyek különféle rendszerei, az elektromosság gyakorlati alkalmazása, az ébredő XIX. évszázad éppen a technika terén kifejlődő nagyságának előrevetett árnyékai és hálás tanulmányul szolgálnak az ezen korrallal foglalkozók számára. (...)

*

Válogatás a Kultsár-könyvtár anyagából³

I. Hittudomány

Báthory Gábor: A szenteknek igaz tiszteletek. Halotti tanítás (gr. Teleki József ravatalánál, Pesten). Pest, 1797.

Biblia, 1523.

Bod Péter: A Szent Bibliának históriája. Szeben, 1748.

Fejér György: Mi végre valók a templomok? Buda, 1802.

Guzmics Izidor: A keresztényeknek vallásbeli egyesülésekről írt levelek.

Károli Gáspár: Új testamentum. Kiadta Kisszántói Pethe Ferenc. Pest, 1817.

Kálvin János, Rotterdami Erasmus több munkája, Szily János írása.

---

³ Az alábbiakban idézzük, néhány érdeklődésre számot tartható könyv adatait Alapi nyomán.

II. Jog és államtudomány

Horváth Ádám: Magyarországnak belső ismerete vagy egy kis rövid statisztika. Veszprém, 1817.

Montesquieu, Werbőczy, Voltaire munkái.

III. Természettudomány

Bene Ferenc: A himlő veszedelmei ellen való oktatás. Pest, 1800.

Bugát Pál: Közönséges kórtudomány. Pest, 1830.

Debreczeni János: A tokaji bornak termesztéséről, szűréséről. Kassa, é. n.

Fejér György: Antropológia vagyis az ember ismertetése. Buda, 1807.

Kisszántói Pethe Ferenc által szerkesztett Nemzeti Gazda. 1816–1818.

Bugát Pál és Schledel Ferenc által szerkesztett Orvosi Tár. 1831–1832.

Wenckheim József: Gondolatok a magyarországi hanyatló lótenyésztésnek helyreállításáról. Pest, 1815.

Zay Sámuel: Magyar mineralógia, avagy az ásványokról szóló tudomány. Komárom, 1791.

Tessedik Sámuel, Töltényi Szaniszló munkái.

IV. Filozófia

Fejér György: Értekezés egy Magyar Tudós Társaság legkönnyebb és leghelyesebb felállításáról. Pest, 1809.

Gorove László: A férfiúnak tökéletességei. Pest, 1823.

Helyesírása a magyar nyelvnek – és kimondása másfelől, avagy ortográfia a nemzeti iskolák számára. Buda, 1798.

Révai Miklós: Egy magyar Társaság iránt való jámbor szándék. Bécs, 1790.

A magyar nyelv előmozdításáról buzgó esdeklései gr. Teleki Lászlónak.

Arisztotelész, Batsányi János, Cicero, Comenius, Descartes, Hegel, Kant, Lessing, Plutarkhosz, Verseyhy Ferenc munkája.

V. Történelem és segédtudományai

Decsy Sámuel: A magyar szent koronának és az ahhoz tartozó tárgyaknak históriája. Bécs, 1792.

Horvát István: Pest szabad királyi városnak régi Ofen német nevééről. Pest, 1810.

Kis János: A régi görögök erkölcsének és szokásainak, vagy vallásbeli, hadi és házi rendtartásainak leírása. Pozsony, 1809.

Napóleon élete

Zrínyi Miklós gr.: Ne bánts a magyart! Marosvásárhely, 1790.

Anonymus, Bél Mátyás, Richelieu, Walter Scott, Tacitus munkája.

VI. Szépliteratúra

Édes Gergely: Enyelgése, avagy időt töltő tréfás versei. Pozsony, 1793.

Horváth Ádám: A lélek halhatatlansága felől való gondolatok. Pápa, 1787.

Szentjóni Szabó László: Mátyás király, vagy a népszerűség jámbor fejedelmek jutalma.

Nemzeti érzékeny játék három felvonásban. Buda, 1792.

Töltényi Szaniszló: Szonettek. Pest, 1821.

Vörösmarty Mihály: Csongor és Tünde. Székesfehérvár, 1831.

Arisztophanész, Bessenyei György, Corneille, Goethe, Horatius, Kleist, Milton, Moliere, Ovidius, Virág Benedek, Vergilius munkái.

*

V. Busa Margit: A Kultsár-könyvtár ismeretlen árverési jegyzéke⁴

Kultsár István a Hazai Tudósítások, utóbb Hazai és Külföldi Tudósítások szerkesztője, a magyar irodalmi élet szorgalmas munkása, saját kb. 4000 kötetből álló könyvtárát nyilvános könyvtárnak szánta. (...)

Az értékes, nagy könyvállomány sorsa nem világos előttünk. Erdélyi Pál 1886-ban, a Komárom megyei levéltárban végzett kutatásaiból tudjuk, hogy az 1827-ben átadott könyvtárat ideiglenesen az alispáni hivatal egyik szobájában helyezték el. Kultsár Istvánné, Perger Anna, férje halála után, 1828-ban, 1832-ben és 1833-ban még újabb kb. 2000 kötettel egészítette ki férje könyvadományát. (...)

A megye 1857-ben Nyulassy Antalt bízta meg az állomány őrzésével. Nyulassy 1862-ben készített katalógusa ránk maradt, ebben 4238 kötet könyv nyilvántartását találjuk.

Erdélyi véleménye, hogy 1862. szeptember 22-ig, míg Nyulassy kezelte a könyvtárat, nem volna okunk annak állapotára felől aggódni, bár Nyulassy leltár nélkül vette át a könyveket és adta át (...). A megye nem nézte jó szemmel a leltár nélküli, hanyag ügykezelést és 1867-ben bizottságot rendelt a helyzet kivizsgálására. Megállapították, hogy 338 könyv hiányzik, mégpedig 50 db Kultsár által ajándékozott, 278 db pedig az utóbb kiegészített állományból. Ezután 1874-ben volt egy újabb leltározás. A bizottság a könyvtárat felülvizsgálta „normatívumul az 1862-ben készült katalógust vevén ... kiderült, hogy... sok darab könyv hiányzott... az értékes könyvgyűjtemény minden tekintetben hasznavehetetlen állapotban, az elkallódás szélén a legnagyobb rendetlenségben sínylik.”

Meglepve kell tudomásul vennünk azt az eddig ismeretlen tényt, hogy Kultsár István könyvtára nemcsak a hanyag kezelés, hanem nyilvános elidegenítés miatt is ment veszendőbe. A bizonyíték az Országos Széchényi Könyvtár raktárából került elő. A kis füzet címlapján ezt olvassuk: Árverezendő könyvek jegyzéke, melyek a néhai Kultsár-féle hagyatékok után folyó 1857. május 11-én és a következő napokon többet ígérés útján adatnak el, Zöldkert utca 2. sz. ház első emeletén. Megbízásokat elfogad: Magyar Mihály hites könyvbecsüs Pesten. (...) Pest, 1857. Nyomtatott Gyurián Józsefnél, Papnövelde utca 7. sz. a. (...) A könyvek mind jó állapotban vannak, ha az ellenkező nincs kitéve; nagyobbára fűzve vagy kötve. Mindez a címlapon van magyarul és németül. (...)

Az árverési jegyzékben a könyvek felsorolása méretek szerint történt (...) Összesen 1155 tétel, ezek között van többkötetes mű, a kisebb nyomtatványokat részletezés nélkül, csak darabszámmal jelölték. Mármost hogy függ össze ez az 1857-ben készült lajstrom az 1867. évi jegyzékkel? Akkor csak 338 hiányzó kötetet állapítottak meg. Kultsárnak két életrajzírója; Alapi Gyula, aki a könyvtárat 3591 darabra becsüli, Markos János, aki 4000 kötetről ír, az 1862-ből ránk maradt Nyulassy-jegyzék katalógusa 4238 kötetet számlál. Hogyan lehet az, hogy 1852-ben árverésre került 1155 tétel könyv és 1862-ben az állomány mégis 4238 tétel?

Szomorú tény az, hogy az 1827-ben alapított közkönyvtár Erdélyi Pál tanulmányának megjelenése évében, 1886-ban még mindig a „teljes felbomlás és szervezetlenség állapotában van.” Alapi munkája 1911-ben látott napvilágot. Itt olvassuk, hogy „Komárom vármegye dicséretes buzgalommal és a nagylelkű alapító iránt tartozó hálás kegyelettel azon működik,

---

⁴ Magyar Könyvszemle, 1967. 60–62. oldal

hogy a könyvtár mielőbb méltó helyre kerüljön. Erre a célra épül 1911. évben a Komáromi Múzeum és könyvtár palotája a régi kisgimnázium helyén 200.000 korona költséggel.”

*

Magyar régiségek – A Kultsár-kódex⁵

Nyelvünk előmenetelére semmi nem hozhat nagyobb fényt, mint a régi kéziratok vizsgálata, s magyarázata, melyben fáradhatatlan Révaink jeget tört előttünk. Egy ilyen régi kéziratot kívánok én is a többek között megismertetni a nemes olvasóközönsséggel, melyhez én történetből, kótyavetye által jutottam. Ez a Zsoltároskönyv, melyhez apácáknak való imádságok vannak folytában ragasztva. Hogy a kézirat hiteles régiség maradványa, arra elégséges bizonyságok mind külső, mind belső különösségei. (...) Psalterium Anno domini 1539. (...) Mindenik zsoltárnak felette áll annak deák kezdete ugyanolyan veres betűkkel. A kezdőbetűk néhol festetlen maradván, kettős veres rajzolatot mutatnak. Vannak a zsoltárok után imádságok is. Az egész könyv készült hihetőképén a domonkos apácák számára. Még jobban igazolják ezen kéziratnak régiségét belső tulajdonságai: a hangejtő betűk, a különös szavak, régi hajtogatások, összetételek, s kifejezések.

---

⁵ Hasznos Mulatságok 1817. I. 1-2. old